

С.Г. Колтухов, В.Ю. Юрочкин

От Скифии к Готии. Очерки истории изучения варварского населения Степного и Предгорного Крыма (VII в. до н. э. — VII в. н. э.)

Симферополь: Сонат, 2004. — 248 с.*

Поява наприкінці 2004 р. книги С.Г. Колтухова та В.Ю. Юрочкина «От Скифии к Готии. Очерки истории изучения варварского населения Степного и Предгорного Крыма (VII в. до н. э. — VII в. н. э.)» відкрила нову серію видань Кримської філії Інституту археології НАН України.

Необхідність подібного видання відчувалася вже давно. Адже досить масштабні археологічні дослідження 60—80-х рр. ХХ ст. не отримали відповідного історіографічного осмислення на фоні значного збільшення з початку 1990-х рр. кількості польових досліджень у Криму та Північному Причорномор'ї. Цьому сприяло не лише усунення колишніх адміністративних бар'єрів, але й неймовірно зростаюча кількість пограбувань археологічних пам'яток. У відчайдушному намаганні випередити грабіжників створення узагальнювальної аналітичної або історіо-графічної праці, присвяченої дослідженням останніх десятиріч, почало здаватися нереальним.

Якщо класичні центри Північного Причорномор'я — Боспор, Херсонес, Ольвія — так чи інакше потрапляли (з погляду історіографії) у поле зору фахівців, які готували узагальнювальні праці, докторські дисертації (Айбабин 1998; Сазанов 1999; Болгов 2002; 2003), то «варварські» старожитності регіону опинилися на периферії наукових інтересів (за винятком: Айбабин 1999; Храпунов 2004). Книга, що рецензується, покликана заповнити цю лакуну.

Одразу слід зазначити, що подане авторами визначення жанру книги потребує уточнення. «Історіографічні нариси як жанр археологічної літератури» (с. 5), як зауважують самі автори, по-різному сприймаються польовими археологами. Звідси випливає кілька реальних проблем археологічної науки. Польові археологи передусім стурбовані якісною публікацією знайденого матеріалу. Проте більшість із них витрачає на це дуже багато часу, а завдання комплексного історичного, аналітичного осмислення на рівні узагальнювальних монографій часто лягає на плечі інших фахівців, які більше займаються історією,

ніж археологією. Багато хто з археологів досить щиро не припускає навіть факту існування «істориків», які вивчають Північне Причорномор'я у кабінеті, а не в полі. До речі, автори рецензованої праці є активно працюючими археологами.

Немає потреби доводити необхідність узагальнювальних історичних праць, заснованих на аналізі археологічних матеріалів. Проте найважливішими кроками на цьому шляху мають бути узагальнювальні історіографічні «штудії», які є досить самостійною галуззю науки, оскільки містять аналіз концепцій та спрямовують наукові пошуки.

Видання, що рецензується, не претендує на повне історіографічне дослідження історії вивчення варварських старожитностей Криму. У книзі домінує етнічний аспект — один із найскладніших у археологічних інтерпретаціях. Автори праці — фахівці зі скіфських та готських старожитностей — зосереджують увагу на двох головних фазах етнічної історії Криму — скіфській та готській. С.Г. Колтухов та В.Ю. Юрочкин згадують і решту етнічних пластів, але вважають, що саме скіфи та готи з VII ст. до н. е. до VIII ст. н. е. були провідними етносами Криму. Це зумовлено й історично, адже скіфський період у Північному Причорномор'ї переходить у постскіфський у Криму, який, у свою чергу, змінюється на готський. Сармато-аланські старожитності при цьому не виділено в окремий розділ, але автори засвідчують їх наявність у Криму у відповідний час.

Серед основних переваг книги — широке охоплення різноманітних праць дослідників, що дає змогу визнати її на сьогодні найповнішим історіографічним дослідженням з цієї проблематики.

Інший плюс цієї праці полягає у тому, що її написано ніби «зсередини» — з «внутрішнього», кримського, погляду на всі досліджувані процеси. Усі фахівці, так чи інакше, знають, якими проблемами займаються їхні колеги, та спеціально про-

* Рецензію підготовано в рамках проекту, що реалізується за підтримки внутрішньовузівського гранту БелГУ 2005 р. ВКГ 122-05.

аналізувати всі ці численні, але розпорошені матеріали до цього часу ще ніхто не ризикнув.

Так, якщо скіфські старожитності були в полі зору археологічної науки, то готські вже давно потребували обґрунтування та «реабілітації». Отже, сучасний історіографічний аналіз готських старожитностей, безперечно, є заслугою авторів рецензованої книги.

Із досліджень власне готських старожитностей Криму, етнічний компонент матеріальної культури яких був основою для історичних реконструкцій, можна виокремити праці І.С. Піоро (1990), А.І. Айбабіна (1998), В.Ю. Юрочкина (2002), В.М. Зубаря (2004), М.Б. Чукіна (2005), а також узагальнювальний том із серії «Археологія» (Крим 2003).

Основною проблемою готських старожитностей Криму, не раз згадуваною у літературі, є розрив археологічних реалій із письмовими джерелами. Наприклад, письмові джерела фіксують наявність у Криму готів та країни Дорі, а археологи вважають, що півострів був заселений ранньосередньовічним варварським населенням — аланами (чи алано-готами). Відокремлення власне готських речей у масиві кримських старожитностей — надскладне завдання. Адже у Криму досліджено кілька пластів германських старожитностей, а серед черняхівських знахідок є германські речі. Також виявлено речі періоду «скіфських воєн» (готських походів) III ст. На керченських некрополях є «готські речі», а на Боспорі — германські. Також наявні східногерманські старожитності (провінційно-федеративні, дунайські) кінця V—VI ст.

Зосередивши увагу не стільки на самих готських старожитностях, скільки на історії їх вивчення, автори книги послідовно аналізують і критикують концепції та існуючі моделі, пропонують власне розв'язання багатьох проблем,

що, без сумніву, правильно з наукового та методологічного погляду. Сподіваємося, що незабаром з'явиться друком розгорнута історична концепція самого В.Ю. Юрочкина, який неодноразово коментував у періодичних виданнях окремі питання інтерпретації готських старожитностей.

Ще одна важлива перевага книги — публікація найновіших матеріалів, оперативно проаналізованих та включених в історіографічну систему координат, створену авторами. Крім того, наголосимо на толерантному, зваженому підході й тоні наукового викладу.

З-поміж відносних недоліків праці можна назвати не дуже повний аналіз концепцій щодо германських старожитностей у Криму М. Казанського (с. 175) та інших учених далекого зарубіжжя. Необхідно ретельно вивчати світовий досвід, шукати аналогії, глибше аналізувати найновішу західну літературу з давньогерманської археології. Автори рецензованої книги цілком слушно вказують на плідність поєднання обох підходів у питанні хронології готських старожитностей: європейської «горизонтальної» та вітчизняної (постгромадянської) з використанням ізотопних датуваль (с. 171, 175). Адже вивчення всього кола готських старожитностей Північного Понту потребує їх комплексної інтеграції.

Прагнення проаналізувати якомога більшу кількість праць похвальне, але при цьому майже ніколи не вдається уникнути прогалин, недоліків, поверховості суб'єктивних оцінок, тому будь-яке узагальнювальне дослідження може бути таким лише до певної міри. Книга «От Скифии к Готии», звісно, не остання крапка, а лише перший, але досить обґрунтований камінь у новій будівлі, яку потрібно розбудовувати. У цій справі не обійтися без спільних зусиль та широкої коректної наукової дискусії.

Айбабин А.И. Этническая история ранневизантийского Крыма. — Симферополь: ДАР, 1999. — 350 с.

Айбабин А.И. Этническая история ранневизантийского Крыма: история науки: Автореф. дис. ... д-ра истор. наук. — СПб.: ИИМК, 1998.

Болгов Н.Н. Проблемы истории, историографии, палеогеографии Северного Причерноморья IV—VI вв. — Белгород, 2002.

Болгов Н.Н. Проблемы континуитета в контексте развития античной цивилизации в Северном Причерноморье (конец III—VI вв.). — Автореф. дис. ... д-ра истор. наук. — Н. Новгород, 2003.

Зубарь В.М. Херсонес Таврический и население Таврики в античную эпоху. — К., 2004.

Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху Средневековья. IV—XIII вв. — М.: Наука, 2003.

Пиоро И.С. Крымская Готия. — К., 1990.

Сазанов А.В. Города и поселения Северного Причерноморья ранневизантийского времени. — Автореф. дис. ... д-ра истор. наук. — М., 1999.

Храпунов И.Н. Этническая история Крыма в раннем железном веке // Боспорские исследования. — Симферополь; Керчь, 2004. — Т. 6.

Щукин М.Б. Готский путь. — СПб., 2005.

Юрочкин В.Ю. К вопросу о «готском вопросе» // Иресиона. Античный мир и его наследие. — Белгород: Изд-во Белгород. ун-та, 2002. — Вып. 2. — С. 57—85.

Одержано 14.10.2005

БОЛГОВ М.М.